

UDK 811.163.42'282(497.5 Crikvenica)

UDK 811.163.42'282'342.8

Izvorni znanstveni članak

Rukopis primljen 16. VI. 2008.

Prihvaćen za tisak 17. XII. 2008.

Martina Bašić

Zavod za lingvistička istraživanja - HAZU

Ante Kovačića 5, HR-10000 Zagreb

mkovacev@hazu.hr

POMICANJE NAGLASAKA NA PREDNAGLASNICU U IMENSKIH RIJEČI U MJESNOME GOVORU CRIKVENICE

U radu¹ se prikazuju rezultati terenskoga istraživanja o pomicanju² naglasaka u imenskih riječi na prednaglasnicu, odnosno o praslavenskom prijenosu siline unutar naglasne cjeline u čakavskome govoru Crikvenice. Pomicanje se naglasaka na prednaglasnicu provodi dosljedno u svima razmatranim kategorijama (osim u brojeva) u kojima su zadovoljeni ovi uvjeti: prvotni silazni naglasak na prvome (ili jedinome) slogu osnove one riječi koja čini naglasnu cjelinu s prijedlogom ispred sebe. U akuzativu su imenica muškoga i ženskoga roda zabilježene alternacije. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u nekim primjerima srednjega roda u L jd. zahvaća i drugotne silazne naglaske koji su se na prvome slogu osnove našli naknadno, zbog naglasnoga ujednačavanja paradigme ili naglasnoga tipa.

1. Dosadašnja istraživanja mjesnoga govora Crikvenice

Mjesni govor Crikvenice nije usmjereno istraživao do 1984. godine kada je Iva Lukežić provela terensko istraživanje radi utvrđivanja refleksa jata³. Pret-

¹ Ovaj je rad proširena verzija izlaganja održanog na *11. znanstvenom skupu o hrvatskim dijalektima* (Zagreb, HAZU, 15. – 17. svibnja 2008.)

² U domaćoj literaturi za ovu pojavu postoje različiti nazivi: *praslavensko pomicanje naglasaka na proklitiku*, *praslavenski prijenos siline unutar akcenatske cjeline*, *praslavenska prokliza*, *starohrvatska prokliza*, *staroslavenska prokliza*, *skakanje naglasaka na proklitiku*, *preskakanje naglasaka na proklitiku*, *pomak siline unutar akcenatske cjeline*. U opisima novoštokavskih govora ova se pojava često izjednačuje s nazivom *prenošenje naglasaka na prednaglasnicu*. U članku će biti korišteni nazivi *pomicanje naglasaka na prednaglasnicu* i *praslavenski prijenos siline unutar naglasne cjeline*.

³ Više o istraživanjima i istraženosti ovoga područja vidi u Lukežić 1996: 7–28.

postavlja se da razlozi izostanka zanimanja za proučavanje toga mjesnoga govora leže u njegovoj dislociranosti iz sjevernije kompaktne matice ekavskih govora (Lukežić 1996: 27). Prvi se put Crikvenica spominje u članku Ivana Milčetića (Milčetić 1895: 99) upravo u kontekstu naglašanih prednaglasnica gdje se za primjer *nà more* navodi da je iz Crikvenice. Govor mjesta Crikvenice spominje i Aleksandar Belić (Belić 1912: 362) koji navodi da je u Trsatu, Bakru i Crikvenici prisutan ekavski dijalekt, iako za govor Crikvenice ne navodi nikakve podatke kao argumentaciju toj tvrdnji. Taj ekavski dijalekt Aleksandar Belić naziva trsatsko-bakarskim. Iva Lukežić 75 godina kasnije proširuje taj naziv i na Crikvenicu, i geografskoj odrednici u nazivu toga jezičnoga tipa dodaje lingvističku odrednicu: čakavski ekavski govori trsatsko-bakarskoga i crikveniškoga tipa (Lukežić 1996: 14). Kako je Crikvenica oaza ekavskoga govora okružena govorima ikavsko-ekavskoga refleksa jata,⁴ Iva Lukežić pretpostavlja da je Crikvenica u velikoj mjeri naseljena raseljenim stanovništvom iz Bakra, “svakako još dok je bakarski govor u svom akcenatskom sustavu imao sačuvane nenaglašene duljine sa starom distribucijom ispred, a osobito iza akcenata (...)” (Lukežić 1996: 21).⁵ Naime, to je jedina značajnija razlika između crikveniškoga govora i ostalih govora trsatsko-bakarskog tipa u kojima su neutralizirane duljine izvan naglasaka. Očuvanje je prednaglasnih i zanaglasnih duljina u Crikvenici poduprto istom situacijom u okolnim vinodolskim govorima, u kojima su ušćuvane starojezične duljine.⁶

2. Praslavenski prijenos siline unutar naglasne cjeline

Praslavenski je imao tri naglasaka: kratki cirkumfleks *[˘], dugi cirkumfleks *^ˆ i stari akut *[˙].⁷

---

⁴ Kako je utvrđeno terenskim radom Ive Lukežić, rubni dijelovi grada Crikvenice (Draga Crikvenička, Šupera, Benići, Ladvić, Zoričići, Dolac Crikvenički, Kotor i Sopaljska) također imaju ikavsko-ekavski refleks jata (Lukežić 1990: 22).

⁵ Ova se pretpostavka može primijeniti na današnji uži centar mjesta Crikvenice uz morsku obalu (Petak, Obala, Spojamani, Krešac, Črni mul, Knežina). Naime, staro se naselje Kotor spominje još u 13. stoljeću, a ime se Crikvenice spominje prvi put 1412. godine. Naselje Crikvenica na današnjem području užega centra Crikvenice tada još ne postoji već je ono obuhvaćeno pojmom Kotor. Postupno se utemeljuju naselja bliže moru (Dvorska, Dužica, Gorica) u koje se većina stanovništa s Kotora, Gornjega Kraja i Soplja postupno, a ponajviše u 18. stoljeću seli s priobalnih uzvisina na morsku obalu.

⁶ Više o općekavskim jezičnim crtama, dijalekatskoj pripadnosti unutar čakavskoga narječja te užim i širim arealnim međudijalekatskim karakteristikama govora trsatsko-bakarskoga i crikveniškoga tipa vidi u Lukežić 1996.

⁷ U ovom se poglavlju samo ukratko opisuju naglasci od praslavenskoga naglasnoga inventara do starohrvatskoga/čakavskoga naglasnoga inventara. Opširnije o samoglasničkim i naglasnim promjenama vidi u Lukežić 1999, Matasović 2008, Moguš 1971.

Dugi se cirkumfleks *[^] javljao na dugim samoglasnicima, tj. na *a, *ě, *i, *u, *y, *e, *q u početnim i dočetnim slogovima u osnovama morfološke riječi. Kratki se cirkumfleks *[˘] javljao na kratkim samoglasnicima *e, *o i na poluglasovima *ь i *ъ u početnim i dočetnim slogovima. Početni su se cirkumfleksi s osnova jakih oblika (primjerice u oblicima akuzativa te u 3. licu jednine prezenta glagola) prenosili regresivno na početni samoglasnik unutar naglasne cjeline, a dočetni su se cirkumfleksi s osnova u slabim oblicima progresivno prenosili sa samoglasnika osnove na samoglasnik u gramatičkome morfemu. Pri oba bi se pomaka ostvario kratki naglasak.

Stari se akut *[˘] izvorno javljao na dugim samoglasnicima, a ostajao je nepromijenjen u svim oblicima ako je bio u korijenu riječi, odnosno, u kombinaciji s prijedlogom nije prelazio na početni samoglasnik naglasne cjeline.

Nakon preoblikovanja praslavenskoga samoglasničkoga sustava u starohrvatski, koji se temeljio na korelaciji dugih i kratkih samoglasnika, poluglasovi koji nisu imali svoje parnjake reducirali su se ili su prešli u neki od postojećih fonema. Ako su poluglasovi bili naglašeni, izgubili su silinu koja se s posljednjega sloga prenijela na prethodni, koji je pak mogao biti kratak ili dug. Pojavila su se dva nova naglasaka: kratki neoakut *[˘] i dugi neoakut poznatiji kao čakavski akut *[˘].⁸ Kratki se neoakut realizirao na kratkome slogu ispred naglašenoga poluglasa. Dugi se neoakut ili čakavski akut realizirao na dugome slogu ispred naglašenoga poluglasa.⁹

Tijekom razvoja hrvatskoga naglasnoga sustava, na slogovima su se mogli ostvariti slijedeći naglasci: kratki cirkumfleks *[˘], dugi cirkumfleks *[^], stari akut *[˘], kratki neoakut *[˘] i dugi neoakut*[˘]. Kratki cirkumfleks i stari akut realizirali su se u hrvatskome naglasnome sustavu kao kratki silazni naglasak, a njihovo je različito podrijetlo bilo vidljivo u njihovoj različitoj distribuciji. Naime, samo se iskonski kratki silazni naglasak prenosio na prednaglasnicu i to neoslabljeno, dakle kao [˘]. Kratki neoakut također se izjednačio s kratkim cirkumfleksom i odrazom staroga akuta. Kao i kratkosilazni naglasak od staroga akuta, kratkosilazni se naglasak od kratkoga neoakuta nije pomicao na prednaglasnicu.

Dakle, u govorima sa starim tronaglasnim sustavom,¹⁰ kojima pripada i crikvenički govor, kratkosilazni se naglasak nalazio na starim distribucijskim mjestima (Lukežić 1990: 34):

---

⁸ Drugi su nazivi toga naglasaka *dugi neoakut*, *novi praslavenski akut*, *starohrvatski akut*, *zavinita akcent*, no prevladava naziv *čakavski akut* jer je naglasak najbolje očuvan u čakavskim govorima.

⁹ Kako se praslavenski prijenos siline ne ostvaruje uz slogove s čakavskim akutom, nadalje u tekstu ovaj naglasak nije podrobnije objašnjavan.

¹⁰ Više o klasifikaciji naglasnih sustava vidi u Moguš 1977: 52–53.

- na iskonski kratkim samoglasnicima
- na iskonski dugim samoglasnicima kao kontinuanta pokraćenoga staroga akuta
- na samoglasniku nastalom vokalizacijom nedočetnoga naglašenoga poluglasa
- na iskonski kratkim samoglasnicima pri ranim povlačenjima siline i starim deksitonezama.

Dugosilazni se naglasak nalazio na starim distribucijskim mjestima (Lukežić 1990: 35):

- na iskonski dugim samoglasnicima s praslavenskim cirkumfleksom
- na iskonski kratkim samoglasnicima zahvaćenim kompenzacijskim duljenjem
- ostvarivao se pri metatonijama.

Ukratko, praslavenski se prijenos siline unutar naglasne cjeline javlja i danas u onih riječi koje na početku osnove imaju kratkosilazni naglasak koji je kontinuanta praslavenskoga kratkog cirkumfleksa i u onih riječi koje danas na početku osnove imaju dugosilazni naglasak koji je kontinuanta praslavenskoga dugog cirkumfleksa. Prijenos je siline neoslabljen. Pri pomicanju se naglasak premješta na početni slog cijele naglasne cjeline i to kao kratkosilazni naglasak na kratkim samoglasnicima, ili kao dugosilazni na dugim samoglasnicima.¹¹

Praslavenski je prijenos siline unutar naglasne cjeline u više kategorija potvrđen u suvremenim čakavskim govorima.¹²

3. Prozodijski inventar, realizacija i distribucija u mjesnome govoru Crikvenice

Tročlani je starohrvatski naglasni inventar sačuvan i danas u crikveničkome govoru. “Riječ je o distribuciji akcenatskih jedinica ustanovljenoj i usustavljenoj u etapi jezične povijesti vezanoj za eliminaciju poluglasa iz fonološkog sustava, i zadržanoj bez sustavne izmjene unatrag 600-800 godina do danas” (Lukežić 1996: 81–82). Distribucija naglasaka nije ograničena, svi slogovi mogu biti naglašeni i nenaglašeni, dugi i kratki. Čakavski se akut javlja “uvijek u kategorijama utvrđenim u razdoblju jezične povijesti u kojemu se javio kao novi akcent u sustavu” (Lukežić 1996: 84). Prema klasifikaciji Milana Mogušaa to je “stari akcenatski

---

¹¹ Praslavenski je prijenos siline unutar naglasne cjeline očuvan i u novoštokavskim govorima, no treba ga razlikovati od prenošenja naglasaka na prednaglasnicu koje je mlađa, isključivo novoštokavska pojava (Matasović 2008: 214). Pri prenošenju se naglasak silazne intonacije premješta na slog ispred naglašenoga sloga, a na novonaglašenome slogu nastaje uzlazna intonacija.

¹² Primjerice, u knjizi je Silvine Vranić “Govori sjeverozapadnog makrosustava na otoku Pagu” staroslavenska prokliza zabilježena i u oblicima genitiva, pa i lokativa i u slučajevima sekundarnih silaznih naglasaka na početku osnove (Vranić 2002: 53).

sustav” (Moguš 1977: 53). U govoru su Crikvenice sačuvane nenaglašene duljine koje mogu stajati ispred i iza svih triju naglasaka. One potječu od kvantitete starih dugih samoglasnika, ali i sekundarno produljenih starih kratkih samoglasnika.

4. Dosadašnja istraživanja pomicanja naglasaka na prednaglasnicu u čakavskim govorima

Većina članaka koji prikazuju neki čakavski govor daje pokoji primjer pomicanja naglasaka na prednaglasnicu (ako je u ispitivanome govoru ta pojava sačuvana). Jedini je koji se bavi isključivo tom problematikom članak Mate Hraste iz 1965. godine „O skakanju akcenta na proklitiku u čakavskom dijalektu“. Mate Hraste navodi kako se na otocima Hvaru, Braču i Visu te u liburnijske dijelu Istre pomicanje naglasaka na prednaglasnicu ostvaruje vrlo dosljedno. Na otocima oko Zadra pa dalje do Suska, u Kastavštini i jednome dijelu Hrvatskoga primorja (Novi Vinodol, Senj) dobro se čuva pomicanje naglasaka na prednaglasnicu samo u ljudi starije životne dobi, dok mlađa generacija to pravilo zanemaruje. U ostalim je dijelovima Istre, ostalim dijelovima Hrvatskoga primorja, u kraju oko Bakra i u Bakru, pomicanje naglasaka na prednaglasnicu danas slabo prisutno. Nadalje, Mate Hraste pobliže opisuje situaciju u Bakru u kojemu se ta pojava provodi samo u nekih zamjenica. Zaključuje da starije generacije pomicanje naglasaka na prijedlog čuvaju gotovo na cijelome području čakavskoga dijalekta. Čini se kako je Mate Hraste ovim člankom htio upozoriti na dužnost i potrebu poštovanja naglasnih pravila o pomicanju naglasaka na prednaglasnicu u javnoj komunikaciji, u kojoj se često zanemaruje staro i novije prenošenje naglasaka na prijedlog, koje je značajka novoštokavskih govora, na što je već upozorio u članku „O potrebi prenošenja akcenta na prijedlog“ objavljenom u *Jeziiku* godinu dana ranije (Hraste 1964: 141–143).

Za razliku od Hrastinih istraživanja, Iva Lukežić zaključuje da u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome govoru nije utnuo praslavenski prijenos siline sa silaznih naglasaka na prednaglasnicu u naglasnoj cjelini. Kako naglašavanje nije usmjereno istraživala, autorica ne navodi primjere s terena, no navodi naglašene primjere iz knjige Frana Mikuličića¹³ i članaka Vinka Bujana¹⁴.

---

¹³ Mikuličić, Ivan: “Narodne pripovietke i pjesme Hrvatskog primorja”, Kraljevica, 1876. odnosno diplomatska radnja Helene Mičetić “Neke jezične značajke krasičkog govora u rasponu od 1876. do danas” iz 1990. godine koja je rekonstruirala naglaske u jedinoj naglašenoj pripovijetci Frana Mikuličića s označenim naglascima i to grafičkim znakovima koji su se rabili u 2. polovini 19. stoljeća.

¹⁴ Bujan, Vinko: “Glavne osobine praputnjarskog govora”, *Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu*, III, Beograd, 1937., str. 23–48.; “Osebnosti Praputnjara i njihova dijalekta”, *Vjesnik Etnografskog muzeja u Zagrebu*, IV, Beograd, 1937., str. 1–26.

Kako je već spomenuto, između crikveničkoga govora i ostalih govora trsatsko-bakarskog tipa nema značajnije razlike (osim u očuvanju prednaglasnih i zanaglasnih duljina). Članak u kojemu Mate Hraste navodi kako se praslavenski prijenos siline unutar naglasne cjeline u Bakru ne provodi (osim u nekih zamjenica), a u Hrvatskome se primorju čuva samo u Novome Vinodolskom i u Senju, naveo bi na zaključak kako u mjesnome govoru Crikvenice ta pojava nije sačuvana. Suprotno Hrastinim istraživanjima, Iva Lukežić zaključuje kako je u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome govoru pojava sačuvana. Kako me zbog navedenih oprečnih zaključaka i kao izvornu govornicu toga govora dilema zainteresirala, odlučila sam istražiti čuva li se pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u suvremenome crikveničkom mjesnom govoru. Također sam odlučila provjeriti je li ta naglasna pojava sačuvana samo u govornika starije životne dobi, kako Mate Hraste navodi u članku iz 1965. godine.

5. Rezultati terenskoga istraživanja

Usmjereno sam terensko istraživanje pomicanja naglasaka na prednaglasnicu provela u dva navrata, u travnju i u svibnju 2008. godine. Također sam prelušala i snimke govora koje sam snimala za potrebe dijalektološkoga istraživanja leksika u Crikvenici u nekoliko navrata 2005. i 2007. godine. Ispitanici su bili svih dobnih skupina,¹⁵ a razlika je između najstarijega i najmlađega ispitanika 58 godina. Ispitanike sam ispitivala na crikveničkome idiomu metodom slobodnoga razgovora, a ne na način usmjernoga postavljanja pitanja. Pri tome sam razgovore digitalno snimala. U članku će biti prikazani rezultati dobiveni samo za imenske riječi.

5.1. Imenice

5.1.1. Muški rod

A) Akuzativ

Naglasak se u jednosložnih imenica muškoga roda s dugosilaznim naglasnom pomiče na prednaglasnicu u A jd., te u sporadičnim slučajevima u A mn., a redovite su i dvostruke realizacije:¹⁶

---

¹⁵ Ispitanici: Car, Jozefina (1930); Car, Vlatka (1978); Gašparović, Andrijana (1978); Gržičić, Juraj (1935); Knežević, Melita (1927); Kostrenčić, Vlasta (1952); Kostrenčić, Nikica (1949); Kostrenčić, Sonja (1978); Kozina, Vita (1921); Malinarić, Kristina (1979); Matejčić-Jerić, Tea (1932); Paljaga, Franjo (1935); Paljaga, Marija (1938); Pelić, Nevenka (1923); Radil, Anton (1950); Radil, Ivanka (1924);

¹⁶ Znakom / će u cijelom članku biti odvojene različite realizacije.

N jd. <i>brīg</i>	A jd. <i>và brīg / va brīg, nà brīg / na brīg</i>	A mn. <i>nà brīgi</i>
N jd. <i>brôd</i>	A jd. <i>nà brôd / na brôd, prèd brôd / pred brôd</i>	
N jd. <i>dân</i>	A jd. <i>nà dâd / na dâd</i>	
N mn. <i>dně</i>	A mn. <i>và dne</i>	
N jd. <i>glās</i>	A jd. <i>nà glās / na glās, pòd glās, zà glās</i>	
N jd. <i>grād</i>	A jd. <i>và grād / va grād</i>	
N jd. <i>nôs</i>	A jd. <i>nànôs¹⁷ / na nôs</i>	
N jd. <i>pîr</i>	A jd. <i>nà pîr / na pîr, prèd pîr / pred pîr</i>	
N jd. <i>rêd</i>	A jd. <i>nà rêd / na rêd.</i>	

U svih ispitnika dvostruke realizacije nisu potvrđene jedino u akuzativima ovih imenica:

N jd. <i>vrât</i>	A jd. <i>nà vrât, zà vrât</i>	
N jd. <i>vrâg</i>	A jd. <i>prèd vrâga, nà vrâga, zà vrâga</i>	
N jd. <i>tânac</i>	A jd. <i>nà tanac, prèd tanac¹⁸.</i>	

U akuzativu se naglasak ne prenosi na prednaglasnicu:

- s početnoga sloga višesložnih imenica muškoga roda
na kâmik, va kâmik, pred mîsêc dâd, na mîsêc, pod lâkat.
- u primjerima u kojima se kratki naglasak zbog pozicijskih razloga duljio
N jd. *stârâc, jârâc* A jd. *na stârca, za jârca.*

B) Oblici sa sekundarno pomaknutim naglaskom

Iva Lukežić (1996: 88) opservirala je u crikveničkome govoru tendenciju “prema ujednačavanju vrste i mjesta akcenta unutar paradigmi određenih riječi, u kojima su se u ishodišnom sustavu različiti oblici iste riječi razlikovali i vrstom i mjestom akcenta”.

Paradigmatsko je ujednačavanje naglasaka i naglasnih tipova u crikveničkome govoru provedeno sporadično, no najčešće su dvostruke realizacije. Pomicanje se naglasaka na prednaglasnicu javlja i u G jd. jednosložnih imenica s naknadno uspostavljenim naglaskom na nastavku, naporedo s primjerima u kojima taj pomak nije vidljiv:

---

¹⁷ Jedino u primjeru *nàvrât-nànôs*.

¹⁸ *Pred tânac* u mlađih ispitnika.

N jd. *hlād* uz G jd. *do hlādā: do hlāda / dō hlāda*¹⁹

N jd. *srām* uz G jd. *od srāmā: od srāma / òd srāma*

N jd. *dān* uz G jd. *za dānā: za dāna / zā dāna*

N jd. *Bōg* uz G jd. *od Bōgā: od Bōga / òd Bōga*

N jd. *vrāg* G jd. *òd vrāga, dō vrāga, brēz vrāga.*

te s genitivima takvih imenica s ujednačenim naglaskom bez potvrđene proklize:

N jd. *léd* uz G jd. *zi lédā: zi lèda*

N jd. *mōst* uz G jd. *od mōstā, spod mōstā, zi mōstā, preko mōstā: od mōsta, spod mōsta.*

Naglasno je ujednačavanje rijetko i nedosljedno u lokativu i instrumentalu imenica, a u oblika u kojima je potvrđeno, naglasak se ne prenosi na prednaglasnicu:

N jd. *tānac* L jd. *na tāncu* I jd. *za tāncōn*²⁰

N jd. *léd* uz L jd. *na lédū: na lèdu*, uz I jd. *pod ledōn: pod lèdōn*

N jd. *mōst* uz L jd. *va mōstū, na mōstū: va mōstu, na mōstu*, uz I jd. *pod mostōn: pod mōstōn.*

Iako je Keith Langston pri istraživanju govora Crikvenice dobio potvrde s naglaskom na prvome slogu lokativa imenica muškoga roda (Langston 2007: 128): L jd. *brōdu, grādu, lākту, lèdu, mōstu, nōsu, zīdu, zūbu*, moje je terensko istraživanje pokazalo da se još uvijek dobro čuva naglasak na lokativnome nastavku *-u* muškoga roda: L jd. *brōdū, grādū, hlādū, nōsū, pīrū, rēdū, srāmū, vrāgū, vrātū*, ili se realiziraju obje mogućnosti kao u imenica *lakat, most* i *led*: L jd. *lāhtū / lāhtu, lédū / lèdu, mōstu / mostū, lèdu / lèdū*.

Naime, naglasak se na osnovi u lokativu tijekom moga ispitivanja javljao isključivo kada bi ispitanici primijetili da ih se snima ili da se na bilo koji način bilježi njihov govor.²¹ U neformalnim situacijama, barem u navedenim primjerima, nikada nisu upotrijebili lokativ s naglaskom na osnovi. Time je moguće protumačiti Langstonove rezultate.

---

¹⁹ Sva su tri ostvaraja često prisutna u istoga ispitanika.

²⁰ Bez dvostrukih realizacija.

²¹ U tim su se trenucima ispitanici često koristili drugim sustavom pokušavajući govoriti što 'učeniije', 'standardnije', 'književnije'.

5.1.2. Srednji rod

A) Akuzativ

Pomicanje se naglasaka na prednaglasnicu u akuzativu imenica srednjega roda javlja u sljedećim primjerima:

N jd. <i>môre</i>	A jd. <i>nà mōre</i> ²² , <i>và mōre</i> , <i>pò mōre</i>
N jd. <i>ûho</i>	A jd. <i>nà ûho</i> A mn. <i>nà ûše</i>
N jd. <i>vrîme</i>	A jd. <i>nà vrîme</i>

B) Oblici sa sekundarno pomaknutim naglaskom

Iako je u imenica srednjega roda u crikveničkome govoru vidljivo potpuno paradigmatsko naglasno ujednačavanje²³, u većini oblika s naglaskom prenese-nim na osnovu nije zabilježeno pomicanje naglasaka na prednaglasnicu:

N jd. <i>břdo</i>	G jd. <i>zi břda</i> , <i>do břda</i> A jd. <i>na břdo</i> , <i>va břdo</i> L jd. <i>va břdu</i> / <i>na břđu</i> I jd. <i>pod břdōn</i>
N jd. <i>mêso</i>	G jd. <i>od mēsa</i> A jd. <i>va mēso</i> , <i>kroz mēso</i> L jd. <i>va mēsu</i>
N jd. <i>môre</i>	G jd. <i>do mōra</i> , <i>brez mōra</i> , <i>zi mōra</i> A jd. <i>na mōre</i> , <i>va mōre</i> , <i>po mōre</i> L jd. <i>na mōru</i> , <i>va mōru</i> I jd. <i>nad mōrēn</i> , <i>pod mōrēn</i>
N jd. <i>něbo</i>	G jd. <i>zi něba</i> , <i>do něba</i> A jd. <i>va něbo</i> , <i>na něbo</i> , <i>pod něbo</i> L jd. <i>va něbu</i> , <i>na něbu</i> I jd. <i>pod něbōn</i>
N jd. <i>òko</i>	G jd. <i>zi òka</i> , <i>brez òka</i> A jd. <i>va òko</i> / <i>vòko</i> , <i>na òko</i> N mn. <i>òče</i> D mn. <i>òčān</i> A mn. <i>na òče</i> , <i>va òče</i> / <i>vòče</i> L mn. <i>pri òčeh</i>
N jd. <i>pòlje</i>	G jd. <i>do pòlja</i> , <i>zi pòlja</i> , <i>preko pòlja</i> A jd. <i>va pòlje</i> L jd. <i>va pòlju</i> , <i>na pòlju</i> I jd. <i>pred pòljēn</i>
N jd. <i>têlo</i>	G jd. <i>spod tēla</i> , <i>brez tēla</i> , <i>zi tēla</i> A jd. <i>na tēlo</i> , <i>va tēlo</i> L jd. <i>va tēlu</i>
N jd. <i>ûho</i>	G jd. <i>zi ûha</i> A jd. <i>va ûho</i> / <i>vûho</i> , <i>za ûho</i> N mn. <i>ûše</i> G mn. <i>do ûše</i> A mn. <i>va ûše</i> / <i>vûše</i> , <i>na ûše</i>
N jd. <i>zlâto</i>	G jd. <i>od zlâta</i> , <i>zi zlâta</i> , <i>brez zlâta</i> A jd. <i>va zlâto</i> L jd. <i>na zlâtu</i> .

---

²² U značenju 'obala'.

²³ Pojava uočena i u suvremenome grobničkom govoru (Lukežić – Zubčić 2007: 87)

Pomicanje je naglasaka na prednaglasnicu zabilježeno u jednome obliku G jd. i jednome obliku L jd. imenica srednjega roda s naknadno uspostavljenim dugosilaznim naglaskom na osnovi, naporedo s primjerima bez proklize:

N jd. <i>pòlje</i>	G jd. <i>do pòlja, zi pòlja, preko pòlja / zì polja</i>
N jd. <i>zlâto</i>	L jd. <i>na zlâtu / nà zlâtu.</i>

5.1.3. Ženski rod

A) Akuzativ

U akuzativu je imenica ženskoga roda praslavenski prijenos siline unutar naglasne cjeline dosljedan:

N jd. <i>nogà</i>	A jd. <i>nà nogu, và nogu</i> A mn. <i>pòd nogi</i>
N jd. <i>pòmōć</i>	A jd. <i>nà pomoć, và pomoć</i>
N jd. <i>rūkà</i>	A jd. <i>nà ruku, pòd ruku, zà ruku</i>
N jd. <i>strân</i>	A jd. <i>nà strān²⁴</i>
N jd. <i>vodā</i>	A jd. <i>nà vodu, pò vodu, pòd vodu</i>

Jedino se u dva primjera akuzativa imenica ženskoga roda javlja alternacija onih oblika koji imaju naglasak pomaknut na prednaglasnicu te oblika s naknadno uspostavljenim naglaskom na nastavku koji se javlja zbog paradigmatškog ujednačavanja:

N jd. <i>glāvā</i>	uz A jd. <i>za glāvù: nà glāvu, và glāvu</i>
N jd. <i>zīmā</i>	uz A jd. <i>na zīmù: nà zīmu.</i>

B) Oblici sa sekundarno pomaknutim naglaskom

Paradigmatško ujednačavanje mjesta naglasaka u imenica ženskoga roda u crikveniškome govoru vrlo često zahvaća i akuzativ, tako što se prvotni silazni naglasak s osnove u tome padežu prenosi unatražno na nastavak. Odnosno: ostvaruje se naglasak na nastavku i u onim oblicima u kojima je primarno bio na osnovi (A jd.)²⁵. U takvih imenica naglasak ni u akuzativu ni u ostalim padežima nije u položaju za prebacivanje siline na prednaglasnicu:

N jd. <i>brādā</i>	G jd. <i>zi brādē</i> A jd. <i>va brādū</i> L jd. <i>va brādē</i> I jd. <i>pod brādūn</i>
N jd. <i>dobā</i>	A jd. <i>na dobū</i>

---

²⁴ *Šlā je nà strān* – ‘išla je obaviti nuždu’. Inače se za značenje ‘strana’ češće kaže *bānda*.

²⁵ Pojava uočena i u suvremenome grobničkom govoru (Lukežić – Zubčić 2007: 88).

N jd. <i>glāvā</i>	G jd. <i>zi glāvè</i> A jd. <i>za glāvū</i> L jd. <i>na glāvè, va glāvè, po glāvè</i> I jd. <i>pod glavīn</i>
N jd. <i>gorā</i>	G jd. <i>zi gorè</i> A jd. <i>va gorū, na gorū</i> L jd. <i>na gorè</i> I jd. <i>pod gorīn</i>
N jd. <i>rūkā</i>	G jd. <i>zi rūkè</i> L jd. <i>va rūkè, po rūkè</i> I jd. <i>pod rukīn</i>
N jd. <i>vodā</i>	L jd. <i>na vodè</i> I jd. <i>nad vodīn</i>
N jd. <i>zīmā</i>	A jd. <i>na zīmū</i> L jd. <i>po zīmè.</i>

5.2. Lične zamjenice i povratna zamjenica

Za praslavenski se jezik, kako piše Iva Lukežić, pretpostavljaju u akuzativima zamjenica *azv, ty, sebe* samo oblici *mę, tę, sę*, koji su funkcionirali kao naglašeni i nenaglašeni. U akuzativ se iz genitiva preuzimaju oblici *mene, tebe, sebe*, a stari oblici *mę, tę, sę* preuzimaju nenaglašenu službu. U daljnjemu se jezičnome razvoju u genitiv preuzimaju iz akuzativa kraći oblici uz istu nenaglašenu funkciju (Lukežić 1996: 108).

Praslavenski se prijenos siline čuva samo u akuzativu jednine i to s nekadašnjih oblika akuzativa jednine za koje se pretpostavlja da su bili naglašeni. Na prijedlogu se javlja dugosilazni naglasak osim u slučaju kada prijedlog završava na suglasnik. U tome se slučaju prijedlog proširuje samoglasnikom *a*, a naglasak se pomiče na prvi slog prijedloga kao kratkosilazni. Na dodanom se samoglasniku ostvaruje duljina:

zā me, pō me, nā me, vā me, pōdā me, prēdā me
zā te, pō te, nā te, vā te, pōdā te, prēdā te
zā se, nā se, vā se, prēdā se, pōdā se.

Za treće se lice jednine ženskoga roda lične zamjenice upotrebljavaju naglašeni oblici akuzativa i to sa čakavskim akutom ako se zamjenica nalazi na kraju rečenice²⁶: *Stāvil je to brēme na nju; Šāl je po nju*, ali s dugosilaznim naglaskom kada se zamjenica nalazi u sredini rečenice: *Sē je na nju gr̃do govorił*. Nenaglašeni oblici s naglaskom pomaknutim na prijedlog također se javljaju kao dublete naglašenim oblicima pa se u istim rečenicama može pojaviti: *nā nju, pō nju, zā nju, vā nju*. Ako prijedlog završava na suglasnik, naglasak ne prelazi na prijedlog, prijedlog se ne proširuje samoglasnikom *a*, a ostvaruje se naglašeni oblik zamjenice: *pod nju, pred nju*.

---

²⁶ Moguće je da je na slušni dojam o uzlaznosti posljednjega sloga utjecao silazno-uzlazni ton cijele rečenice.

Za treće se lice jednine muškoga i srednjega roda upotrebljavaju samo naglašeni oblici akuzativa: *po njegã, za njegã, va njegã, za njegã*²⁷ u kojima zbog naglasaka na zadnjem slogu i nije bilo uvjeta za praslavenski prijenos siline na prednaglasnicu. Isto vrijedi i za genitiv zamjenica: *od menë*²⁸, *od njegã, poli tebë, brez sebë*.

5.3. Brojevi

Naglasak se ne pomiče na prednaglasnicu s glavnih brojeva:

va dvëh rukãh, va òbedvë rükì, za òsãn lët, va četìre, za pët, do dëset, na sëdãn, po stò, na dëset.

Samo je u dva primjera uočeno pomicanje naglasaka na prednaglasnicu:

Prît će zã tri dnì.

no ista je ispitanica u daljnjemu ispitivanju izgovorila *za trî ùre* i

Prît ću pò te nã pët.

Isti ispitanik, međutim, nije izgovorio naglasak na prednaglasnici ni u jednom drugom slučaju pri ispitivanju brojeva.

5.4. Pridjevi

Pomicanje se naglasaka na prednaglasnicu događa kada prijedlog prethodi neodređenomu pridjevu u srednjemu rodu. Sveza tih dvaju članova tvori prilog, pa više nije riječ o pridjevima. Na terenu su potvrđeni sljedeći primjeri:

nãfìno, nãhëro, nãnovo, nãžìvo, nãlëvo, nãdëсно, nãsũho, nãtreso.

Kada je skupina prijedlog + pridjev u rečenici bila u svojstvu priložne oznake načina ili mjesta, ispitanici nisu pomicali naglasak na prednaglasnicu:

na dëсно, na žìvo, na bòlje, na sũho, na mëhkò.

6. Zaključak

Iz svega se navedenog može zaključiti da se pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u mjesnome govoru Crikvenice čuva i provodi dosljedno u svima razmatranim kategorijama (osim u brojeva) u kojima su zadovoljeni sljedeći

---

²⁷ Na terenu nisu potvrđeni oblici *pò nj, zã nj, nã nj* (usp. Lukežić 2000: 117).

²⁸ U navedenih ispitanika nije zadržan stari oblik *manë*. Međutim, na očuvanost starine oblika i njegovu prisutnost u suvremenome crikveniĉkom govoru upućuje instrumental koji se u crikveniĉkome govoru ostvaruje u metateziranome obliku *nãmũn*.

uvjeti: prvotni silazni naglasak na prvome (ili jedinome) slogu osnove one riječi koja čini naglasnu cjelinu s prijedlogom ispred sebe. U akuzativu su imenica muškoga i ženskoga roda zabilježene alternacije. Pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u nekim primjerima srednjega roda u L jd. zahvaća i drugotne silazne naglaske koji su se na prvome slogu osnove našli naknadno, zbog naglasnoga ujednačavanja paradigme ili naglasnoga tipa (L jd. *nà zlātu*).

Terenskim je istraživanjem utvrđeno da mlađa populacija nije u mnogočemu odstupala od govora starije populacije, iako je starosna razlika između najstarijega i najmlađega ispitanika više od pola stoljeća. Dobiveni će se podaci uvelike razlikovati pristupnom metodologijom dijalektološkoga ispitivanja. Utvrđeno je kako podaci dobiveni od ispitanika uvelike ovise o ispitivaču, o njegovu govoru i načinu na koji se pokušava doći do podataka. Razgovor na zadanu temu vođen organskim idiomom ispitanika čini se učinkovitijim od postavljanja pitanja.

Literatura:

- BELIĆ, ALEKSANDAR (1912) Izveštaj Državnom Savetu o dijalektološkim ekskurzijama. *Godišnjak SANU*, 25 (za 1911. godinu), Beograd, 353–386.
- HRASTE, MATE (1964) O potrebi prenošenja akcenta na prijedlog. *Jezik*, 5, Zagreb, 141–143.
- HRASTE, MATE (1965) O skakanju akcenta na proklitiku u čakavskom dijalektu. *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, 7, Zagreb, 101–106.
- LANGSTON, KEITH (2007) Common Slavic Accentual Paradigm (d): A Reevaluation of Evidence from Čakavian. *Tones & Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Ur. Mate Kapović i Ranko Matasović. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- LUKEŽIĆ, IVA (1990) *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- LUKEŽIĆ, IVA (1996) *Tršatsko-bakarska i crikvenička čakavština*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.
- LUKEŽIĆ, IVA (1999) Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima. *Fluminensia*, 1/2, 101–142.
- LUKEŽIĆ, IVA (2000) Lične zamjenice u čakavskome narječju (sinkronijski i dijakronijski uvid). *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 26, 99–128.
- LUKEŽIĆ, IVA; ZUBČIĆ, SANJA (2007) *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka: Kate-dra Čakavskog sabora Grobnišćine.
- MATASOVIĆ, RANKO (2008) *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.

- MILČETIĆ, IVAN (1895) Čakavština Kvarnerskih otoka. *Rad JAZU*, 121, Zagreb, 92–131.
- MOGUŠ, MILAN (1971) *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- MOGUŠ, MILAN (1977) *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- VRANIĆ, SILVANA (2000) *Govori sjeverozapadnoga makrosustava na otoku Pagu*. Rijeka: Matica hrvatska Novalja.

The shifting of stress in nominal words to the proclitic in the local vernacular of Crikvenica

Abstract

This paper presents the results of a fieldwork study of stress shifting from nominal words to the proclitic in the Čakavian vernacular of the northern Adriatic town of Crikvenica. This phenomenon occurs consistently. The stress can even shift to the proclitic in cases where the primary accent was not on the first syllable of the noun.

Ključne riječi: Crikvenica, čakavski govor, pomicanje naglasaka na prednaglasnicu u imenskih riječi

Key words: Crikvenica, Čakavian speech, stress shifting from nominal words to the proclitic